

KIRGIZLARDA “YEDİ ATA” KAVRAMI*

Erhan TAŞBAŞ**

Öz: Dünya dillerinde akrabalık sistemleri genellikle kişinin kendi neslinden başka, önceki ve sonraki ikişer nesli kapsayacak şekilde oluşmuştur. Akrabalık terminolojisi kişinin yaşayan akrabalarını sınıflandırma temeli üzerine kurulu olduğu için kişinin dedesinden önceki veya torunundan sonraki nesiller için tanımlayıcı (descriptive) terimler bulunmamakta, bunun yerine genelleyici ifadeler tercih edilmektedir. Kişinin kendisinden önceki yedi göbek atasının her biri için tanımlayıcı terimler kullanılması açısından Kırgızca yukarıdaki genellemenin dışında kalmaktadır. Söz konusu durum geleneksel çoban-konargöçer yaşam tarzının ortaya çıkardığı doğal ihtiyaçların bir sonucudur. Bu kural, yakın akrabalar arasında gerçekleşmesi muhtemel evliliklere karşı bir tedbir olduğu kadar aynı zamanda boy/soy temeline dayanan Orta Asya konargöçer uygarlığının siyaset, din ve kültür gibi katmanlarıyla da derin bağlara sahip bir gelenektir. Özellikle de şehirli yerleşik yaşamın ve onun ortaya çıkardığı sosyal kurumların “yedi ata” kuralı üzerindeki zayıflatıcı etkisi bu hipotezi güçlendirmektedir.

Anahtar kelimeler: Yedi ata, Kırgızca, Kırgız kültürü, çoban-konargöçer, uruu, uruk.

The Kyrgyz Concept of ‘Seven Forefathers’

Abstract: In world languages, kinship systems usually consist of two ascending and two descending generations apart from one’s own generation. Since the kinship terminology is based on the classification of one’s living relatives, general terms are used instead of descriptive terms beyond the second ascending and descending generations. Kyrgyz remains out of this generalization in terms of the use of descriptive terms for each of the seven ascending generations (seven forefathers). This is the result of the necessities of the traditional pastoral/nomadic lifestyle. The principle of seven forefathers (jeti ata) is not only a cultural restriction against marriages between close relatives but also reflects a tradition deeply embedded in the political, religious and cultural conditions of the Central Asian nomadic civilizationbased on tribalism The weakening effect of the urban sedentary lifestyle and its social institutions on the tradition “jeti ata” is merely reinforcing this hypothesis.

Keywords: Seven forefathers, Kyrgyz, Kyrgyz culture, pastoral-nomad, tribe, clan.

---

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 06.09.2018 - 29.12.2018

**Dr., Department of Turkish Language and Culture, National Chengchi University, Taiwan ertasbas@gmail.com ORCID: 0000-0003-2107-7931

Söz varlığının en eski katmanlarından birini oluşturan akrabalık terminolojisi (Pokrovskaya, 1961, s. 11), temelde biyolojik etkenlere dayansa da aslında sosyal bir fenomen olan (Nanda ve Warms, 2007, s. 236) akrabalık sistemlerinin dildeki yansımalarıdır. Nitekim insanlar arasındaki ortak evrensel ilişkilerin terminolojisi kültürden kültüre değişmekte veya başka dillerde karşılığı bulunmayan bir akrabalık bağı kültürel nedenlerle özel olarak işaretlenebilmektedir.

Tarihî açıdan bakıldığında geleneksel Türk akrabalık sistemi diğer Altay akrabalık sistemleri gibi Omaha sistemini yansıtmaktadır (Baştuğ, 1993, s. 16; Lindholm, 1986, s. 342). Bu akrabalık sisteminde baba ile amca, anne ile teyze, kuzen ile kardeş ortak terimlerle işaretlenmektedir (Nanda ve Warms, 2007, s. 252). Fakat zaman içinde bazı dillerde bu genelleyici sistem tanımlayıcı (descriptive) bir karakter kazanmıştır. Geleneksel sistemde özel bir terimle ifade edilmeyen *kuzen*, *torun*, *hala* vb. özel kavramlar, kültürü yeniden şekillendiren ve dolaylı olarak akrabalık terminolojisini etkileyen dil dışı faktörler nedeniyle dile girmiştir. Söz konusu kavramların ödünçleme sözcüklerle ifade edilmesi bu bağlamda değerlendirilmelidir. Geleneksel sosyokültürel yapıyı sürdüren Türk halklarında ise yukarıda geçen kavramlar için genelleyici terimler kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Kır. *ini* “erkek kardeş, yaşça küçük kuzen, torun”, *ece* “abla, teyze, hala, yaşça büyük kuzen”, Baş. *agay* “ağabey, babanın küçük erkek kardeşi”, Yak. *sien* “yeğen, torun” vb.

Yedi ata kavramı ise yukarıdaki genellemenin dışında bir görüntü sergilemektedir. Geleneksel yaşam tarzına sahip Türk halklarında tanımlayıcı niteliğe sahip olan yedi ata terminolojisi, çoban-konargöçer ve boy/soy teşkilat modelinden uzaklaşmış Türk topluluklarında unutulma eğilimindedir. Türkçe *yedi göbek*, *yedi cet* sözcükleri bu açıdan tipik örneklerdir. Bunlar her ne kadar geleneğin izlerini taşıyalar da geçmiş yedi kuşağı tanımlayan özel terimler yalnızca konargöçer kültüre ve boy/soy esaslı toplum yapısına ait izlerin tam anlamıyla yok olmadığı Kırgız, Kazak, Altay vb. Türk halklarının dilinde korunmuştur. Örneğin Kır. 1. *ata*, 2. *çoŋ ata*, 3. *buba*, 4. *baba*, 5. *kubar*, 6. *cete*, 7. *coto* (Karatayev ve Eraliyev, 2005, s. 171); Kaz. 1. *äke*, 2. *ata*, 3. *öz ata*, 4. *baba*, 5. *tegin*, 6. *törkin*, 7. *tükiyan* (Yeşsebeyev, 2004, s. 9); Alt. 1. *ada / aba / aya*, 2. *kargan ada / ulda / kaakam*, 3. *öbökö*, 4. *elençik / elençik-kolonçok*, 5. *kamran* (Ekeyev, 2014, s. 142; Tişkov ve Çeşko, 2006, s. 416). Bireyin kendi babasından başlayarak önceki kuşakları tanımladığı yukarıdaki terimler çoğu zaman sembolik değerinden dolayı “yedi” kuşakla sınırlansa da bu sayı bazen daha az veya daha fazla olabilmektedir.

Kırgız kültüründe yedi ata kavramıyla iç içe geçmiş olan sancıra (şecere) geleneği, Sovyetler Birliği döneminde boyculuk (tribalism), hemşehricilik ve şovenizme neden olduğu gerekçesiyle siyasi otorite tarafından şüphe ve tepkiyle karşılanmış olsa da günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. Özellikle “yeni insan”ı yaratma sürecinin devam ettiği bir dönemde milliyetçilik sözü bile hoş

karşılanmazken uruuçuluk (tribalism) ile suçlanmanın taşıdığı riskler (bk. Kulmatov, 1999, ss. 6-7) geleneğin uzun bir süre sessizce sürdürülmesine neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yayımlanan çok sayıda şecere (sancıra) kitabı ise onlarca yıl süren olumsuz şartlara rağmen geleneğin halk arasında yaşamaya devam ettiğini göstermektedir.

1. Yedi Ata ve Ekonomik Yapı

Diğer Orta Asya konargöçerlerinde olduğu gibi geleneksel Kırgız toplumunda da ekonominin temelini hayvancılık oluşturmaktadır (Abazov, 2004, s. 210; Johanson, 1998, s. 16). Yılın belirli zamanlarında sürüleriyle birlikte kendilerine ait kışlak ve yaylaklar arasında yer değiştiren konargöçer grupları için *uruu/uruk* (boy/soy) modelinin bu amaca uygun bir örgütlenme şekli olduğu açıktır. Nitekim Khazanov (2003, ss. 26-27), bu toplumların temel karakteristik özellikleri arasında özetle şunları saymaktadır: 1. Hayvancılık baskın ekonomik etkinliktir. 2. Bütün yıl boyunca sürülerini ahırlara ihtiyaç olmadan serbest bir şekilde otlatırlar. 3. Belirli otlak alanları arasında sürekli hareket hâlindeyler. 4. Nüfusun tamamı ya da çoğu bu hareketliliğe katılır. 5. Hayvancılık merkezli üretim yaşamı idame ettirme amacıyla gerçekleştirilir. Bu yönüyle konargöçer ekonomi kâr odaklı değildir. 6. Sosyal örgütlenme akrabalık ya da soy ve benzeri birimlere dayanmaktadır. 7. Hareketli yaşam tarzı, kendine has sosyopolitik yapı ve diğer bazı özelliklerle ilişkili belirli kültürel özellikler sergilerler.

Bu bağlamda, *uruu/uruk* esaslı örgütlenme modeli, hayvancılığa dayalı ekonominin işlemesi için gerekli otlak ve su kaynaklarının en verimli şekilde kullanılması ve bozkır yaşantısına uygun sosyal-idari teşkilatlanmanın sağlanabilmesi ihtiyacının bir sonucudur.

Kırgızlar yerleşik yaşama geçmeden önce ailenin “aksakal”ının bulunduğu *çoŋ kazan/çoŋ üy* adlı bir çadır etrafına yerleştirilmiş, aile bireylerinin yaşadığı çadırlarda konaklardı. Bu konaklama modelinde üç veya daha fazla kuşak bir arada yaşamını sürdürürdü (Abramzon, 1990, s. 264)¹. Radloff'un 20. yüzyıl başlarındaki Kırgızlarla ilgili aktardığı bilgilere göre göç zamanı geldiğinde aynı soydan gelen bu aileler daha önce kararlaştırılan yerde bir araya gelir ve boylar arasında taksim edilmiş otlaklara doğru toplu bir şekilde hareket ederlerdi (1954, s. 132; 1956a, s. 429). Rus işgalinden önce her biri yerleştikleri dağın belli bir kısmını sahiplenen ve birbirine yakın yaşayan boylar, böylece saldırı ve savunma hâllerinde ordu kısa süre içinde hazırlanma imkânı bulurdu (Radloff, 1956c, s. 538). Buradan, hayvancılığa dayalı konargöçer yaşam tarzının gerektirdiği

¹ Benzer durum Moğol sosyal yapısında da gerçekleşmekte, aile yeterince genişledikten sonra evli erkek çocuklar çadırdan ayrılıp babanın çadırının yakınlarına yeni evlerini kurmaktadır (bk. Bacon, 1958, s. 94).

boy/soy örgütlenmesinin doğal kaynakları doğru şekilde kullanmanın yanı sıra savaş durumu için de işlevsel bir teşkilat biçimi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yaşam tarzı 19. yüzyıldan itibaren Rus işgaliyle birlikte kademeli olarak etkisini yitirse de Kırgızların yerleşik yaşama geçiş süreci uzun bir zamana yayılmıştır. Çarlık Rusya'sının göçebe toplulukları yerleşik hâle getirmeye yönelik uyguladığı siyaset ve bu konuda 1867 yılında çıkarılan nizamnameye [bk. *Polojenije ob upravlenii v Semireçenskoy i Sırdar'inskoy oblasti* (Grodekov, 1889a, s. 13)] rağmen 1914 yılına gelindiğinde Kırgız nüfusunun yalnızca % 22'si yerleşik hayata geçmiştir (Osorov, 2000). Söz konusu oranın konargöçerlik aleyhine değişmesi ve konargöçer nüfusun yerleşik yaşama geçirilmesi İkinci Dünya Savaşı öncesinde yürütülen Stalinist kolektifleştirme sürecinde gerçekleşmiştir. Uygulanan politikalar sonucunda 1940'lı yılların başına gelindiğinde Kırgız tarımı kolektifleştirildiği gibi göçebe-yarı göçebe Kırgız nüfusu da yerleşik yaşama geçirilmişti (Osmonov, 2007, s. 190). Yerleşikliğe geçiş ve toprağa bağlı ekonomi modeli zaman içerisinde yerleşim birimlerini ve ona bağlı kimliği öne çıkarırken boy/soy birimlerine dayalı soy kimliğinin belirleyiciliğini azaltmıştır. Bireyler eskiden toplum içinde atalarının adıyla tanınırken zamanla bunun yerini “ikamet” almıştır.

2. Yedi Ata ve Sosyal Yapı

Orta Asya konargöçerlerinde boy/soy bağına dayanan örgütlenme modeli yerel idari birimlerin de esasını oluşturmuştur. Bu toplulukların yerleşim birimi olan aullar (Kırgızca *ayıl*), aynı soydan gelen ailelerin bir arada yaşadığı birer soy birlikleriydi (Krader, 1963, s. 242; Radloff, 1956b, s. 134). Bu soy birlikleri Kırgızcada *bir atanın baldarı* “aynı babanın çocukları” olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal örgütlenmenin uruu (tribe) ve uruklar (clan) tarafından şekillendirildiği Kırgızlarda bu soydaş aileler (bir atanın baldarı) belirli bir kuşak sonra “uruk” adı verilen yeni bir sosyal, idari, askerî, ekonomik ve siyasi katmana dâhil olmaktadır.

Urukların oluşumunda baskın bir rol oynayan yedi ata kavramı (Şahin, 2013, s. 100) bu yönüyle biyolojik ve sosyal-idari bağlar arasındaki sınırı belirleyen bir ölçüt olarak öne çıkmaktadır. Buna göre yedi kuşak öncesinden ortak bir ataya sahip soydaş ailelerden oluşan uruklar daha sonra kendi içlerinden başka uruklar çıkarmakta, bütün bu uruklar ise sosyal ve idari açıdan aynı soyağacına mensup bir üst birim olan urulara bağlanmaktadır. Bununla birlikte uruk ve uruların oluşumunda yedi ata kavramı her zaman mutlak bir ölçüt olmamakta, bazen kuşak sayısı esneklik gösterebilmektedir. Kırgızların 19. yüzyılın ikinci yarısında sahip oldukları örgütlenme biçimleriyle ilgili bilgiler bu yöndedir. İsrailova-Har'yehuzen'e göre 1 ila 3 kuşak yakınlık “aile”, 3 ila 5 kuşak yakınlık “bir atanın baldarı”, 5 ila 7 kuşak yakınlık “uruk-uruu”, 13 ila 14 kuşak yakınlık “halk (el)” kapsamında değerlendirilmektedir (2002, s. 130). Bunun dışında, konuyla ilgili

olarak sancıra kaynakları farklı bilgiler vermektedir. Örneğin sancıracı² Saparbay Cangıbay uulu’na göre 16. kuşağa kadarki akrabalıklar “uruk”, 17. kuşaktan sonrakiler ise “uruu” içerisinde tanımlanırken (Cetimişbayev ve Masırakunov, 1994, s. 57) bir başka sancıracı Sattarov’a (2012, s. 132) göre 7 ataya kadar *uruk*, 18 ataya kadar *uruu*, 40 ataya kadar *ulut* (ulus) oluşmaktadır. Bu esneklik yalnızca kuşakların sayısında değil “yedi ata”nın adlandırılmasında da söz konusudur. Bunlardan birkaçı aşağıda gösterilmiştir:

- a. Karatayev ve Eraliyev’e göre yedi atanın adlandırılışı: 1. *ata* 2. *çoş ata* 3. *buba* 4. *baba* 5. *kubar* 6. *cete* 7. *coto* (2005, s. 171);
- b. Çokotekin’e göre yedi atanın adlandırılışı: 1. *ata* 2. *çoş ata* 3. *baba* 4. *buba* 5. *kuba* 6. *coto* 7. *cete* (2014, ss. 136-137);
- c. Cetimişbayev ve Masırakunov’a göre yedi atanın adlandırılışı: 1. *ata* 2. *çoş ata* 3. *baba* 4. *kubar* 5. *coto* 6. *cete* 7. *muştı* (1994, s. 57).

Boy/soy örgütlenmesi geleneksel Kırgız toplumunu şekillendiren sosyal kurumların (*bir atanın baldarı, uruk, uruu, ulut*) dayanağını oluşturmaktadır. Yedi ata kavramı ise bu oluşumda, çoğu zaman ortak efsanevi atanın soyundan gelen “uruk”ları “uruu” çatısı altında birleştiren sembolik bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Boy/soy esaslı toplum düzenine sahip konargöçer toplumların ihtiyaçlarıyla şekillenen sancıra/yedi ata geleneğinin işlevi genel olarak akraba, uruk ve uruular arasındaki ilişkilerin derecesini ve sınırını belirleyerek bunları düzenlemektir. Bu yönüyle toplumsal düzlemde geniş bir uygulama alanına sahip olan yedi ata geleneği, pek çok konargöçer Türk toplumunda olduğu gibi Kırgızlarda da evlilikten vatandaşlığa, askerlikten sosyal ilişkilere, siyasetten inanç sistemine kadar toplumun bütün kurum ve ilişkilerine aksetmiş, çoğu kez de onları şekillendirmiş köklü bir kültürel mirastır.

3. Yedi Ata ve Boy Egzogamisi

Yedi ata anlayışının şekillendirdiği kültürel uygulamalardan biri de soydaş ailelere mensup kişiler arasında gerçekleşecek evliliklere yedi nesil geçmeden izin verilmemesidir. Tarihî kaynaklar Orta Çağ’da Türklerde ve Moğollarda bu yasağın bulunduğuna işaret etmektedir (bk. Bacon, 1958, s. 107). Bununla birlikte boy egzogamisi kültüre veya bölgeye göre farklılık sergileyebilmektedir. Abramzon ve Potapov (1975, ss. 34-35) bu durumu “Altaylılarda boy egzogamisi sınırlama olmaksızın baba soyundan bütün akrabalık derecelerini kapsarken Kırgızlarda ve Kazaklarda belirli seviyedeki kuşaklarla sınırlı kalmakta, daha sonraki kuşaklar için egzogami uygulanmamaktadır.” biçiminde örneklendirmektedir. Kırgız boy egzogamisinin temel sınırı genellikle yedi üst kuşak olsa da bu kural bazen ihlal edilmekte veya esnetilmektedir. Grodekov’un

² Sancıracı: Şecere yazan veya söyleyen kimse.

aktardıklarından, 19. yüzyılın sonlarında Kırgızlar arasında evlilik sınırının üç ila yedi kuşak arasında değişkenlik gösterdiği, ancak üç kuşak geçmeden gerçekleşen evliliklerin sert tepkiyle karşılandığı anlaşılmaktadır (1889, s. 27).

Yine Grodekov'a göre Kırgızlar arasında bir zamanlar en az yedi kuşak sonrasında gerçekleşen evlilikler 19. yüzyılın sonlarında İslamiyet'in etkisiyle birlikte beşinci hatta ikinci kuşağa kadar düşmüştür (1889, ss. 27-28). Bacon da benzer şekilde üç ila dört göbekten akrabalar arasında görülen evlilikleri İslam etkisine bağlamaktadır (1958, s. 75). Kislyakov ise bu konuda haklı olarak daha genel bir açıklama yapmakta; boy egzogamisinin Özbek ve Taciklere kıyasla Kazak, Karakalpak ve Kırgızlarda daha iyi korunmuş olmasının iç ve dış pek çok nedene dayandığını ifade etmektedir (1969, s. 63). Nitekim din faktörünün yedi ata geleneği üzerindeki etkisi inkâr edilemezse de meselenin çok daha geniş bir sosyokültürel alanı ilgilendirdiği açıktır. Evlilik sınırının İslamiyet'in etki alanı dışında kalan kuzey Türk halklarında yedi kuşak altına inmesi bu bakımdan örnek teşkil etmektedir. Örneğin Kumandılar 20. yüzyıla kadar sıkı bir şekilde bağlı oldukları boy egzogamisinden günümüzde uzaklaşmıştır. Öyle ki çok az istisna dışında Kumandi gençleri mensup oldukları boylardan bile bihaber durumdadır (Tişkov ve Çeşko, 2006, s. 365). Yine bu konuyla ilgili olarak Hakaslar arasında geçen bir anekdotta Tıdıkov adlı yaşlı bir adam, üç göbekten akraba olduğu bir gençle evlenip evlenemeyeceğini soran kız torununa "Ruslarda oluyorsa bizde neden olmasın?" diye cevap verir (Tişkov ve Çeşko, 2006, s. 207).

Kırgızların hayvancılığa dayalı konargöçer kültürden toprağa bağlı yerleşik yaşama geçiş süreci 19. yüzyılın ortalarında başlayıp 20. yüzyılın ortalarında tamamlanmıştır. Bu süreç geleneksel boy/soy örgütlenmesinin ve dolayısıyla egzogami normlarının zayıflamasına neden olmuştur. Böylelikle geçmişte ancak yedi kuşaktan sonraki evliliklere izin verilirken zamanla aynı uruk içindeki akrabalar arasında da evlilikler görülmeye başlamıştır. Bununla birlikte aile kurumunun ataerkil karakteri değişmemiştir. Günümüz Kırgız toplumunda seyrek de olsa anne tarafından kuzenlerle evliliğe izin verilirken (Şahin, 2013, s. 25) baba tarafından kuzenler *bir atanın baldarı* sayılmakta ve bu türden soy içi evlilikler Kırgızistan'ın pek çok bölgesinde hâlâ tabu olarak görülmektedir. Bunun en önemli nedeni sancıra/yedi ata geleneğinin günümüzde geçerliliğini korumasıdır. Çinli Kırgızların ünlü Manasçısı Cusup Mamay'la ilgili ikinci kuşaktan torununun verdiği bir örnek bu konuyla ilgilidir: "Annemin adı Baktıgül. Aynı zamanda babamın kuzeni sayılır. Çünkü annem ve babam aynı urudandır. 'Yedi ata geçtikten sonra kan yenilendiği için artık akraba uruk olduk.' diyerek evlenmişler" (Cakşılık kızı, 2014).

4. Yedi Ata ve Bireyin Sosyalizasyonu

Yedi atayı bilme geleneği yalnızca uruk ve urular arasındaki ilişkileri düzenlemekle kalmayıp bireyin sosyalizasyonu sürecinde de temel belirleyicilerden biri olarak dikkat çekmektedir. Bu durum atasözlerine açık bir şekilde yansımıştır. Kırg. *Ceti atasın bilbegen cetesiz kul* (Yedi atasını bilmeyen köksüz köledir.), Hak. *Attı tanımazınay tanıpçalar, kızını rodınay pilçeler* (At damgasından tanınır, kişi soyundan bilinir.) gibi ifadeler kişinin topluma kabulünde soy faktörünün önemini yansıtmaktadır. Nitekim geleneksel Kırgız toplumunda yedi atasını sayamayan kimselere şüpheyle yaklaşılmış, böyle kişiler toplum tarafından hakir görülmüştür. Bireyin toplum içinde itibar görmesinin birinci şartı iyi bir soydan gelmesi sayılmıştır. Bu yönüyle sözlü tarih sahasının önemli kaynaklarından biri olan yedi ata geleneği, toplum hafızasını canlı tutan bir tür tarih kaydı işlevine sahiptir. Geleneğin bu özelliği edebî eserlere de yansımıştır.

- *Atam aytat, adamdar ata-tegin unutup koyso, buzulup ketet deyt... Baarı bir baldarım, baldarımın baldarı bilbey kalat dep, adamdar aram işten ciyirkenbey, tartınbay kalat deyt. Baarı bir baldarım, baldarımın baldarı bilbey kalat dep adamdar cakşılık kılbay kalat deyt.*

- Babam diyor ki insanlar geçmişini unutursa bozulmuş... “Ne de olsa çocuklarım ve çocuklarımla çocukları bilmez.” diyerek haramdan sakınmazlar, diyor. “Ne de olsa çocuklarım, çocuklarımla çocukları bilmez.” diyerek insanlar iyilik yapmazlar, diyor (Aytmatov, 2008, s. 116).

19. yüzyıl Kırgızlarında evlilik yaşının 12 ila 15 arasında değiştiği (bk. Grodekov, 1889, s. 36) göz önünde bulundurulduğunda yedi atasını bilen bir kişinin yaklaşık 100 yıllık bir soy geçmişine hâkim olacağı anlaşılmaktadır. Bu bilginin konargöçer toplumlarda pek çok sorunun (mülkiyet, miras, kimlik vb.) çözümünde önemli bir başvuru kaynağı olduğu açıktır.

5. Yedi Ata ve İnanç Kültürü

Yedi ata kavramı Türk halk inanışları arasında değer taşıyan iki farklı unsuru kapsamaktadır. Bunlardan birincisi yedi sayısıdır. Yalnızca konargöçer Türk halklarında değil, İslam dünyasında ve genel olarak Asya’da mucizevi bir değere sahip olan yedi sayısı (Krader, 1963, s. 207) uruk-uruu sisteminde kuşak sayısı için genel kabul gören bir sınır olmuştur. Boy ezogamisinde ve uruu/uruk örgütlenmesinde yedi sayısının belirlenmiş olması onun bu sembolik değerinden kaynaklanmaktadır.

Geleneğin atalar kültürüyle ilişkisi de inanç katmanı açısından dikkate değerdir. Eski Türk inanç sisteminin bir parçası olan atalar kültürü, ataerki-feodal ilişkilerin gelişmesi ve İslamiyet’in etkisiyle unutulmaya başlarken bu inanç sistemindeki ataların yerini zamanla evliyalar almıştır (Tolstov, 1962, s. 181). Örneğin Altay destanlarında kahramanlar adlarını tanrılardan ve ruhlardan alırken Müslüman

Kırgız destanlarında kahramanların adlarını evliyalar ve peygamberler vermektedir (İnan, 1986, s. 174).

Uruulara ismini veren ve zaman içinde efsanevi karakterlere dönüşen atalar, inanç sisteminde de kutsal varlıklar olarak yer alırlar. Kırgızlar, yaşadıkları Sayan-Altay ve Tanrı Dağlarını ata-abalarının ruhlarının buldukları yerler olarak kabul ederler (Karatayev ve Eraliyev, 2005, s. 296). Benzer durum Kırgızlarla pek çok ortak halk inancısına sahip olan Hakaslarda da görülmektedir. Hakaslar, mensup oldukları boylara adlarını veren atalarının dağlarda yaşadığına inanır; oralara gidip onların ruhlarına kurban sunarlar (Tişkov ve Çeşko, 2006, s. 583).

Boy/soy örgütlenme modelinin korunduğu Kırgız uruk ve uruularında ataların bu dünyada bıraktıkları izler de kutsiyet taşımaktadır. Abdülkadir İnan, bu tür boylarda yedinci veya dokuzuncu atanın torunlarının “kara çangarak” adlı bir ulu çadıra saygı gösterdiğini, bu çadırdaki verilen sözün yemin sayıldığını ve çadır sahibinin genç bir delikanlı da olsa herkesçe saygı gördüğünü belirtmektedir (1986, s. 68).

Öldükten sonra “üst âlem”e yükselerek kutsiyet kazanan ataların aile bireylerini korumaya devam ettiği inancına dayanan atalar kültü, bu bakımdan yedi ata geleneğine de kutsal bir nitelik kazandırmıştır. Buna göre üst âlemdeki ataların ruhları zorda kalındığında yardım umulan yahut çeşitli eylemlerle hoşnut edilmeye çalışılan doğaüstü güçlerdir. Grodekov'un (1889a, s. 1) verdiği bilgilerden, Kırgız ve Kazak konargöçerlerin savaş naralarında yedinci ya da onuncu kuşağa kadarki büyüklüklerinin isimlerini andıkları anlaşılmaktadır.

Bütün bu örnekler, inanç ve geleneklerin iç içe geçtiği geleneksel Kırgız toplumunda yedi ata kavramının da dinî kabullere uygun şekilde yorumlandığını göstermektedir.

Sonuç

Yedi ata geleneği Kırgız etnik kimliğinin sosyal ve ekonomik karakteriyle uyumlu bir uygulamadır. Bu karakter hayvancılık merkezli ekonominin gerektirdiği konargöçer yaşam ve ona uygun uruu/uruk (boy/soy) örgütlenmesiyle şekillenmiştir. Uruu/uruk yapılanması siyasi, askerî ve toplumsal ilişkilerin de küçük sosyal birliklerin oluşturduğu hiyerarşi temelinde gerçekleşmesine neden olmuştur. Bütün bunlar aynı zamanda Kırgızların inançlarıyla da uyumlu bir görüntüye bürünmüştür. Buna göre Kırgızlar konargöçer oldukları için uruulara bölünmüşler, bölündükleri için ittifaklar kurmuşlar, ittifaklarını evlilik kurumuyla pekiştirmişler ve bu döngüyü atalar kültürüyle tasdik etmişlerdir. Kırgızların 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerleşik düzene geçip ikamet merkezli sosyal yapıyı benimsemeye başlamasıyla yedi ata geleneğinin uygulaması zayıflamıştır. Bu da yerleşikliğin ve onun yol

açtığı sosyal kurumların bu gelenek üzerindeki ters etkisine işaret etmekte, geleneğin konargöçer kültürden beslendiğini göstermektedir. Göçebe medeniyetinin bir ürünü olan bu bölünmeyi ortaya çıkaran şartlar bugün ortadan kalktığı için yedi ata geleneği şehirli-yerleşik topluluklarda ya tamamen unutulmuş ya da bu geleneği yansıtan sözcükler yeni kültürün gerekliliklerine uygun olarak kullanım değiştirmişlerdir.

Boy/soy örgütlenme modelinin bir ürünü olan yedi ata geleneğinde görülen yedi kuşak sınırının çoğu kez göz ardı edilmesinin nedeni, uruk birliklerinin oluşumunda sosyal, siyasi, demografik vb. etkenlerin de belirleyici olması ve bu nedenle bazı durumlarda urukların yediden daha az veya fazla kuşaktan sonra oluşmasıdır. Nitekim evliliklerde yedi ata prensibi her ne kadar temel unsur gibi görünse de asıl belirleyici olan husus, nikâhın farklı uruklara mensup bireyler gerçekleşmesiydi. Bu da Kırgızlardaki evliliklerin boy egzogamisine dayanmasının sonucudur.

Kaynakça

- Abazov, R. (2004). *Historical Dictionary of Kyrgyzstan*. Lanham / Maryland / Oxford: The Scarecrow Press.
- Abramzon, S. M. (1990). *Kırgızı i ih etnogenetiçeskiye i istoriko-kul'turniye svyazi*. Frunze: Kırgızstan.
- Abramzon, S. M. ve Potapov, L. P. (1975). Narodnaya etnogoniya kak odin iz istoçnikov dlya izuçeniya etniçeskoj i sotsial'noy istorii (na materiale tyurkoyazıçnıh koçevnikov). *Sovjetskaya Etnografiya*, 6, 28-41.
- Aytmatov, Ç. (2008). Ak keme. A. Toktosartov (Ed.), *Çıgarmalarının segiz tomduk cıynagı III* içinde (ss. 17-167). Bişkek: Biyiktik.
- Bacon, E. E. (1958). *A Study of Social Structure in Eurasia*. New York: Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research.
- Baştuğ, S. (1993). Kök Türuk Kinship Terminology: An Omaha Model. *Central Asiatic Journal*, 37(1-2), 1-19.
- Cakşılık kızı, S. (2014). Turgunaalı Cusup Mamay: «Ata-enem ceti ata ötköndön kiyin üylönüşkön». 5 Temmuz 2018 tarihinde <http://kmborboru.su/2014/11/08/turgunaaly-zh-s-p-mamaj-ata-enem-zheti-ata-tk-nd-n-kijin-jl-n-shk-n/> adresinden erişildi.
- Cetimişbayev, K. ve Masırakunov, R. (1994). *Sancıra sanatu*. Bişkek: Kırgızstan-Meerim-1 KKİ.
- Çokotegin, M. (2014). *Kırgız etnografiyası boyunça sözdük*. Bişkek.
- Ekeyev, N. V. (Ed.). (2014). *Altaytsı: Etniçeskaya istoriya. Traditsionnaya kul'tura. Sovremennoye razvitiye*. Gorno-Altaysk: BNU RA «Nauçno-issledovatel'skiy institut altaistiki im. S.S. Surazakova».
- Grodekov, N. İ. (1889a). *Kırgızı i karakırgızı Sır-Dar'inskoy oblasti. Tom 1. Yuridiçeskiy bit*. Taşkent: Tipo-litografiya S. İ. Lahtina.

- Grodekov, N. İ. (1889b). Prilojenie № 1: Boyevoy kliç' (uran'). *Kirgızı i karakirgızı Sır-Dar'inskoj oblasti. Tom 1. Yuridiçeskiy bit* içinde (ss. 1-4). Taşkent: Tipo-litografiya S. İ. Lahtina.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İsraилоva-Har'yehuzen, Ç. R. (2002). *Traditsionnoye obşçestvo kirgızov vo vtoroy polovine XIX veka i sistema ih rodstva*. Doktora tezi, Rossiyskaya akademiya nauk.
- Johanson, L. (1998). History of Turkic. L. Johanson ve E. A. Csátó (Ed.), *The Turkic Languages* (ss. 81-125). London and New York: Routledge.
- Karatayev, O. K. ve Eraliyev, S. N. (2005). *Kirgız etnografiyası boyunca sözdük*. Bişkek: Biyiktik.
- Khazanov, A. M. (2003). Nomads of the Eurasian Steppes in Historical Retrospective. I. V. Sledzevski (Ed.), *Nomadic Pathways in Social Evolution* içinde (ss. 25-50). Moskow: Center for Civilizational and Regional Studies of the Russian Academy of Sciences.
- Kislyakov, N. A. (1969). *Oçerki po istorii sem'i i braka u narodov Sredney Azii i Kazahstana*. Leningrad: Nauka.
- Krader, L. (1963). *Social Organization of the Mongol-Turkic Pastoral Nomads*. The Hague: Mouton.
- Kulmatov, N. (1999). *Uruuçuluk (Traybalizm)*. Bişkek.
- Lindholm, C. (1986). Kinship Structure and Political Authority: The Middle East and Central Asia. *Comparative Studies in Society and History*, 28(2), 333-355.
- Nanda, S. ve Warmes, R. L. (2007). *Cultural Anthropology*. Belmont: Thomson Wadsworth.
- Osmonov, Ö. C. (2007). *Kirgızstan tarihi*. Bişkek.
- Osorov, Z. (2000). Myths and Survivals of Nomadic Past. *Kyrgyzstan Times*, Eylül 28.
- Pokrovskaja, A. A. (1961). Terminy rodstva v tyurkskih yazıkah. Y. İ. Ubryatova (Ed.), *İstoriçeskoje razvittiye leksiki tyurkskih yazıkov* içinde (ss. 11-81). Moskva: Nauka.
- Radloff, W. (1954). *Sibirya'dan I, 1* (A. Temir Çev.). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Radloff, W. (1956a). *Sibirya'dan I, 2* (A. Temir Çev.). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Radloff, W. (1956b). *Sibirya'dan II, 1* (A. Temir Çev.). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Radloff, W. (1956c). *Sibirya'dan II, 2* (A. Temir Çev.). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Sattarov, S. (2012). Sancıra - eldin tamırı. G. Aytpayeva ve G. Alıbayeva (Ed.), *Kasıyettüü Batken aymağı cana el bilimi* içinde (ss. 132-136). Bişkek: 'Ayğine' madaniy-izıldöö borboru.
- Şahin, İ. (2013a). Kinship Relations in Kyrgyzstan Following the Transition Period (The Case of Kuntuu Village). *Nomads and Nomadism. New Approaches in Kyrgyz and Ottoman Nomadic Studies* içinde (ss. 185-197). Tokyo.
- Şahin, İ. (2013b). *Nomads and Nomadism: New Approaches in Kyrgyz and Ottoman Nomadic Studies*. Tokyo: Tokyo Press Co., LTD.
- Tişkov, V. A., ve Çeşko, S. V. (2006). *Tyurkskiye narodi Sibiri*. Moskva: Nauka.
- Tolstov, S. P. (Ed.). (1962). *Narodi Sredney Azii i Kazahstana I*. Moskva: Akademiya nauk SSSR.
- Yeñsebayev, T. A. (2004). *Kanjıgalı şejiresi*. Pavlodar: EKO.